

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ნათია სურმანიძე

ინსტიტუციური რეფორმები საქართველოს გარდამავალ ეკონომიკაში

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი
2020

ნაშრომი შესრულებულია: ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრაზე.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ჯემალ ხარიტონაშვილი

პროფესორი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ოფიციალური შემფასებლები:

ალექსანდრე ცერცვაძე

პროფესორი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ნაზი ჭიკაიძე

პროფესორი,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,

საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტი

დისერტაციის დაცვა შედგება: 2020 წლის 19 ნოემბერს 12:00 საათზე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო ნაშრომის დაცვის კომისიის სხდომაზე

მისამართი: 0186, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. N2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია N206

სწავლული მდივანი

ასოცირებული პროფესორი

მ. ლობჯანიძე

სარჩევი

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება.....	1
კვლევის აქტუალობა.....	1
კვლევის მიზანი და ამოცანები.....	2
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები.....	3
კვლევის მეცნიერული სიახლე.....	4
ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.....	5
ნაშრომის აპრობაცია.....	5
ნაშრომის სტრუქტურა.....	6
ნაშრომის შინაარსი.....	6
ნაშრომის ძირითადი შედეგები.....	11
გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:.....	20

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

კვლევის აქტუალურობა.

ეკონომიკური რეფორმების აუცილებლობის საკითხი დგება მაშინ, როდესაც ეკონომიკა არაეფექტიან მდგომარეობაშია და საჭიროა გარდაქმნები ეფექტიან მიმართულებაზე გადასასვლელად. საქართველომ განვლო გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის რთული გზა, რომლის შესწავლა და გააზრება ძალიან მნიშვნელოვანია სამომავლო პერსპექტივების გამოვლენისა და მდგრადი განვითარების ხელშესაწყობი რეფორმების გასატარებლად. ის ფაქტი, რომ ქვეყნის განვითარების დონე არადამაკმაყოფილებელია, დამოუკიდებელი საქართველოს ეკონომიკური რეფორმების გამოცდილების შესწავლას აქტუალურს ხდის.

ყოველი ეკონომიკური რეფორმა შორსმჭვრეტელო იდეებით გამოირჩევა და მათი წარმატება-წარუმატებლობა მეტწილად სწორედ ამაზეა დამოკიდებული. აღსანიშნავია ის, რომ ბოლო პერიოდში გატარებულმა რეფორმებმა საქართველოს ეკონომიკაში საერთო ხაზი გამოავლინა ლიბერალიზმის კუთხით. ფაქტობრივად, რომ არა ეს რეფორმები, ეკონომიკის თავისუფლების, თავისუფალი ვაჭრობის, საკუთრების ხელშეუხებლობის მოპოვებისა და სხვა მნიშვნელოვანი მხრით, რაც თანამედროვე სამყაროს მოწინავე ქვეყნების განვითარებულობის საწინდარია, საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობა გაცილებით არაჯანსაღი იქნებოდა.

საქართველოს, გეოპოლიტიკური მდებარეობიდან გამომდინარე, მუდმივად უწევდა არჩევანის გაკეთება პოლიტიკურ კურსთან მიმართებით. სწორედ ამიტომაც საინტერესო იმის შესწავლა, თუ რომელი არჩევანი იყო მისთვის მეტად მომგებიანი და რა შედეგები მოუტანა დახურულმა და ღია პოლიტიკამ. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამ საქართველო გარდამავალი ქვეყნების რიგში მოახვედრა. მეტად რთული გამოდგა ლიბერალიზმის პრინციპების შეთვისება. სწორედ ამიტომ კაპიტალიზმის დანერგვა მათ ერთმანეთის გამოცდილების გათვალისწინებით დაიწყეს, რაც, პერსპექტივაში, ნაკლები დანაკარგებით უკეთეს შედეგებს მიაღებინებდა. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა სახელმწიფოში ერთნაირი ლიბერალური ზომა ვერ იქნება. ამის გამო საჭიროა ინდივიდუალურად, ოქროს შუალედების მოძებნა. ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა შეირჩეს უკვე მიღწეული და მისაღწევი შედეგების შეჯერებით, მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს კონკრეტული პრიორიტეტები და

განხორციელდეს ძირეული გარდაქმნები. თუმცა ბოლო დროს მსოფლიოში და შესაბამისად საქართველოშიც ჩამოყალიბდა აზრი, რომ ლიბერალიზმი თავისით ვერ გადაწყვეტს ყველა პრობლემას.

საქართველოს მთავრობა, ტრანსფორმაციის დასაწყისში, ცდილობდა განვითარებული და წარმატებული ქვეყნების მაგალითებით განეხორციელებინა რეფორმები. სწორედ ამიტომ, პოლონეთის ეკონომიკის წარმატებული ტრანსფორმაციის ავტორი და შემოქმედი, ლემუკ ბალცეროვიჩი მოიწვიეს, რათა მას თავისი გამოცდილება გაეზიარებინა. ცნობილი ეკონომისტი რამდენჯერმე ეწვია საქართველოს სამუშაო ჯგუფთან ერთად და ჩაატარა შეხვედრები რეფორმის შემოქმედებთან და როგორც თავად აღნიშნავს, დღემდე დიდ ინტერესს იჩენს საქართველოს მდგომარეობით და განხორციელებული რეფორმებით. 2020 წელს ის კიდევ ერთხელ ეწვია საქართველოს და გააკეთა მოხსენება „ინსტიტუციურ სისტემებსა და ცხოვრების ხარისხზე“, შეაფასა საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის კურსი. სწორედ ამიტომ ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევა ბალცეროვიჩის სამუშაო ჯგუფის ვიზიტის თანამედროვე გადმოსახედიდან შეფასების შესახებ არის ტენდენციური საკითხი.

მესამე ათწლეულია საქართველო გარდამავალი ქვეყნების რიგებშია და გაურკვეველია, თუ როდის დაძლევს ქვეყანა ამ მდგომარეობას. რეალურად ძირითადად ეკონომიკურმა რეფორმებმა განაპირობა, რომ მსოფლიო რეიტინგებში საქართველო საკმაოდ მაღალ პოზიციებზეა „Doing Business“, კორუფციის დონისა და სხვა მაჩვენებლებით. თუმცა ყოველივე ამან საქართველოს ევროპის განვითარებული ქვეყნების გვერდით ვერ დაუმკვიდრა ადგილი, მაგრამ, ამავე სტატისტიკაზე დაყრდნობით, ევრაზიული ეკონომიკის კავშირის ქვეყნებზე უკეთესი განვითარების დონე ნამდვილად მოუტანა.

კვლევის მიზანი და ამოცანები

კვლევის მიზანს წარმოადგენს საქართველოს გარდამავალი ეკონომიკის რეფორმებზე დაყრდნობით ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლა, ანალიზი, დასკვნების გამოტანა და მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად სამომავლო პერსპექტივების გამოვლენა.

ზემოაღნიშნული მიზნებიდან გამომდინარეობს შემდეგი ამოცანები:

- საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი დამოუკიდებლობის მოპოვების პერიოდიდან, უცხოური გამოცდილების შესწავლა და შედარება ქართულ მაგალითებთან;
- „შოკური თერაპიის“ შეფასება სტატისტიკური მონაცემებსა და ექსპერტთა მოსაზრებებზე დაყრდნობით;
- საერთაშორისო ორგანიზაციების როლის გამოკვეთა გარდამავალი პერიოდის რეფორმების განხორციელების პროცესში;
- საქართველოს საფინანსო სისტემის განვითარების ეტაპების შესწავლა 90-იანი წლებიდან დღემდე;
- პრივატიზაციის პროცესის თავისებურებებში გარკვევა და კერძო საკუთრების ფორმირების პროცესის გამოკვლევა;
- საქართველოს ლიბერტარიული არჩევანის ორსახოვანი ბუნების გაანალიზება საერთაშორისო რეიტინგებზე დაყრდნობით;
- მცირე მეწარმეების გამოკითხვა საქართველოში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების შესაფასებლად;
- ინსტიტუციური „ხაფანგის“ არსში გარკვევა და მაგალითების მოყვანა ქართული თუ უცხოური გამოცდილებიდან;
- უკანასკნელი ეკონომიკური ხედვების შესწავლა და მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად საჭირო ინსტიტუციური გარდაქმნების შეთავაზება;

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები.

კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს როგორც ქართველ, ისე უცხოელ მეცნიერ-ეკონომისტთა და ექსპერტთა სამეცნიერო ნაშრომები, სადაც აღწერენ საქართველოს ეკონომიკურ ტრანსფორმაციას, განხორციელებული რეფორმებისა და მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების შეფასებებს დინამიკაში. აგრეთვე წარმოდგენილია მსჯელობები საქართველოს საკანონმდებლო დოკუმენტებისა თუ საერთაშორისო აქტებიდან გამომდინარე.

კვლევის პროცესში გამოყენებულია როგორც ზოგადი, ისე სტატისტიკური მეთოდები. კერძოდ, სტატისტიკური მასალის ძირითადი ნაწილი აღებულია

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, მსოფლიო ბანკის, გაეროს სურსათის და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების ოფიციალური გვერდებიდან. იმისათვის, რომ მიგველო კვლევისთვის ადეკვატური მაჩვენებლები, გამოვიყენეთ სტატისტიკური ანალიზი, სინთეზი, დაჯგუფება და ა.შ. კერძოდ, ზოგიერთ შემთხვევაში დინამიკისთვის დაგვჭირდა დეკადებად დაგვეჯგუფებინა მონაცემები, ზოგ შემთხვევაში კი - სინთეზი.

ჩავატარეთ ორი სახის ანკეტური გამოკითხვა, შედეგები გრაფიკულად ავსახეთ და შევაჯამეთ მულტივარიაციული და ბივარიაციული ანალიზის საფუძველზე. სადაც შედეგების ასახსნელად ხშირად ვიყენებთ რამდენიმე ცვლადს, რომელთაგან ერთი მიჩნეულია დამოუკიდებლად, ხოლო დანარჩენი ცვლადები კი - მასზე დამოკიდებულად. ამ მეთოდმა საშუალება მოგვცა ჩვენი კვლევა ყოფილიყო პრაგმატული და ობიექტური.

კვლევის პროცესში გამოყენებული მეთოდები წარმოადგენს თანამედროვე ექსპერტულ მოდელებსა და მიდგომებს, რომლებსაც აქტიურად იყენებენ ინფორმაციის გადამუშავების პროცესში სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები, მეცნიერები.

კვლევის მეცნიერული სიახლე.

ნაშრომის ძირითადი სიახლეები და ინოვაციურობა მდგომარეობს შემდეგში:

- ინსტიტუციური რეფორმების განხორციელებისა და სხვა ქვეყნებთან მიმართებით ჩატარებული კომპარატივისტული ანალიზის კუთხით გამყარებულია მსჯელობა, რომ ეკონომიკური რეფორმების წარმატება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია პოლიტიკურ ნებაზე.

- საქართველოს ეკონომიკის მთავარი საფრთხეა ჯერ კიდევ სრულყოფილად ჩამოუყალიბებელი ინსტიტუციები, რომელიც არაეფექტიანი განვითარების მიმართულებას აძლევს ქვეყანას, ხოლო მისი დაძლევა დიდ სირთულეს წარმოადგენს, რაც დასტურდება საერთაშორისო რეიტინგებში საქართველოს ლიდერი და ჩამორჩენილი პოზიციების ანალიზით.

- ქვეყნის მდგრადი განვითარების ძირითადი ფაქტორებია მწვანე ეკონომიკა და მცირე მეწარმეობა და შევეცადეთ დაგვედასტურობინა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ხელისუფლების მხრიდან მათ განვითარებაზე ზრუნვა. მოგვხდინა ამ ფაქტორების ინტერპრეტირება ქართულ რეალობაში.

- მცირე მეწარმეთა გამოკითხვით დავადგინეთ, რომ სახლემწიფომ უნდა გაზარდოს ამ ინსტიტუციის გასამლიერებლად გატარებული ღონისძიებებისა და რეფორმების პოპულარიზაცია, რათა მეწარმეებს მიეცეთ ამ შესაძლებლობების გამოყენების შანსი.

- დედოლარიზაციის რეფორმასთან მიმართებით მოყვანილია რამდენიმე ქვეყნის მაგალითი დინამიკაში და ახსნილია, რომ დედოლარიზაცია მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კურსისგან არ უნდა იყოს გამიჯნული. უფრო მეტიც, დედოლარიზაციის პოლიტიკა მაკროეკონომიკურ თეორიასთან მჭიდრო კავშირის გარეშე არაეფექტიანი იქნება.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

კვლევის შედეგების სამეცნიერო ღირებულება და პოტენციური პრაქტიკული მნიშვნელობა: ნაშრომში წარმოდგენილი თეზისები, დასკვნები და შემუშავებული რეკომენდაციები არის ვალიდური და ადეკვატური, გამყარებული სტატისტიკური მასალით და პრაქტიკული მაგალითებით, რაც კვლევას პრაქტიკულ ღირებულებას სძენს და რომლებიც შეუძლიათ რეფორმატორებმა საქმიანობის პროცესში გამოიყენონ, საკითხით დაინტერესებულმა მკვლევარებმა საგნების - „ეკონომიკის ისტორია“, „საქართველოს ეკონომიკა“, „მსოფლიო ეკონომიკა“ - სწავლების პროცესში.

ნაშრომის აპრობაცია.

სადისერტაციო ნაშრომი განხილული და მოწონებულია თსუ საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრაზე, აგეთვე მასში განხილული ზოგიერთი საკვანძო საკითხი გამოქვეყნდა საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალებში (ecoforum, ბიზნესი და კანონმდებლობა, ახალი ეკონომისტი) და კონფერენციებზე (“ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН У СВІТОВИЙ

ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР”, "Тенденции экономического развития в XXI веке", "ეკონომიკა – XXI საუკუნე).

ნაშრომის სტრუქტურა.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი ტექსტი შეიცავს კომპიუტერულად ნაბეჭდ 213 გვერდს, მათ შორის - თავფურცლისა და ბიბლიოგრაფიის გარეშე - 182 გვერდს. რომელსაც თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია და დანართები. კვლევა შედგება 5 თავის, 15 ქვეთავის, დასკვნის, გამოყენებული ლიტერატურისა და დანართებისგან.

ნაშრომის შინაარსი

ნაშრომის პირველ თავში „ინსტიტუციური რეფორმების ჩატარების აუცილებლობა“ - აღწერილია საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობა დამოუკიდებლობის მოპოვების დასაწყისში. გაანალიზებულია ინსტიტუციური გარდაქმნები, მათი აუცილებლობა და ქვეყნის ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა საქართველოში განხორციელდა „შოკური თერაპიის“ მიხედვით, თუმცა ამ მიდგომამ ბალტიისპირეთს დიდი წარმატება და ეკონომიკის განვითარება მოუტანა, ხოლო საქართველოსთვის კი ამდენად შედეგიანი ვერ აღმოჩნდა. დამოუკიდებლობის პირველი წლების სირთულეები და ამ სირთულეების კვალი ქართულ ეკონომიკას დღემდე მოჰყვება, რადგან ქვეყნისთვის დღემდე აქტუალურია ხელფასების დაბალი დონე და სამომხმარებლო ფასების ზრდა ძირითად საარსებო პროდუქტებსა თუ მომსახურებებზე. განვითარებად ქვეყნებში, მათ შორის საქართველო გამონაკლისი არ არის, სოციალური უთანასწორობის პრობლემები მწვავედ დგას, რაც ნიშნავს იმას, რომ სამომხმარებლო ფასების ინდექსისა და ჯინის კოეფიციენტების ზრდა ქვეყნის სოციალური მდგომარეობის გაუარესების პირდაპირპროპორციულია. 90-იანი წლების შუა პერიოდიდან ეკონომიკაში ძირეული ცვლილებები და განსაკუთრებით ლარის შემოღება, პარლამენტის მიერ დამტკიცებული ბიუჯეტი და ფასების ლიბერალიზაცია, საკმაოდ პოზიტიური გამოდგა ეკონომიკური ზრდის, ინვესტიციების მოზიდვისა და საგარეო ვაჭრობაში ექსპორტის წილის ზრდის

კუთხით. გასათვალისწინებელია ასევე აგრარული სექტორის პრობლემები აწ უკვე დამოუკიდებელი ქვეყნისათვის, სადაც საჭირო გახდა არა გეგმიური ეკონომიკით „მოთხოვნილი“ პროდუქცია, არამედ კონკურენტუნარიანი პროდუქტს შექმნა. ამავე თავში წარმოდგენილია თვისებრივი კვლევის შედეგები, რომელიც ჩავატარეთ ბალცეროვიჩის და მისი გუნდის საქართველოში ვიზიტისა და „შოკური თერაპიის“ შესაფასებლად თანამედროვე ეკონომიკის ექსპერტების მხრიდან. თვისებრივი კვლევის ჰიპოთეზას წარმოადგენს ფაქტი, რომ ერთი კონკრეტული ინსტიტუცია ერთ სოციუმში არის ეფექტიანი, ხოლო მეორეში კი არაეფექტიანი. კვლევამ ჰიპოთეზის გასამყარებლად გამოკვეთა ინსტიტუციური მეხსიერებისა და სახელისუფლო ნების როლი, რომელიც აუცილებელია წარმატების მისაღწევად რეფორმების გატარები პროცესში.

ნაშრომის მეორე თავში „საქართველოს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა და პერსპექტივები“ - წარმოდგენილია საერთაშორისო ორგანიზაციები და მათში საქართველოს ინტეგრაციის პროცესი და გამოკვეთილია საერთაშორისო ორგანიზაციების დამსახურება და როლი საქართველოს ეკონომიკაში ინსტიტუციების ჩამოყალიბების კუთხით. მსოფლიო ბანკის საინვესტიციო პროექტები საქართველოსთვის განსაკუთრებით ტურიზმის გაძლიერების მიმართულებაზე აისახა, ევროკავშირის როლი უდიდესია ქართული წარმოებისათვის მაღალკონკურენტული საქონლის შექმნის კუთხით, ქართული საფინანსო სისტემის ჩამოყალიბება დაკავშირებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან. აგრეთვე ნაშრომის ეს თავი შეისწავლის უცხოურ გამოცდილებას პრაქტიკული მაგალითებზე დაყრდნობით ინსტიტუციური „ხაფანგის“ და წარმატებული რეფორმების ჭრილში. პირველ მათგანს განეკუთვნება რუსეთის მაგალითები, სადაც გარდაქმნების უმეტესობა კრაზით დასრულდა. ხოლო მეორე მათგანს კი ოთხი აზიური ვეფხვი, ესპანეთი, ჩილე, ბალტიისპირეთის ქვეყნები. ამასთან უნდა ითქვას ისიც, რომ წარმატების მაგალითებს მხოლოდ დემოკრატიული ქვეყნები არ გვიჩვენებენ. ნებისმიერმა რეფორმამ შესაძლოა დაწეროს ინსტიტუციური „ხაფანგი“, ხოლო მისგან თავის დაღწევა შესაძლებელია მრავალფეროვანი და ჯანსაღი ინსტიტუციური გარემოს უზრუნველყოფით,

ინოვაციებისა და წარმოების ხელშეწყობით და ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფით.

ნაშრომის მესამე თავი „საქართველოს ფინანსური ინსტიტუტების ფორმირება“ - ეთმობა ფინანსური ინსტიტუტების ფორმირების საკითხებს, საქართველოს საფინანსო სისტემის შექმნას, განვითარების ტენდენციების, ოპტიმიზაციის პროცესის შესწავლასა და ძირითადი მიმართულებების გამოვლენას. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შეცვლასა და ისეთი საბანკო სექტორის ჩამოყალიბებას ითხოვდა, რომელიც ხელსაყრელ პირობებს შექმნიდა ეროვნული ვალუტის შემოღებისთვის. შესაბამისად, გატარდა რამდენიმე რეფორმა. საბანკო სისტემის რეფორმის მიზანს ფასების დასტაბილურება, სამუშაო ადგილების შექმნა და წარმოების მოცულობის რეალური ზრდა წარმოადგენდა. სამანეთო სივრცის დატოვების შემდეგ ეროვნულ ბანკს უკვე შეეძლო დამოუკიდებელი მონეტარული პოლიტიკის გატარება. გარდა ამისა, მისივე ვალდებულება იყო და არის კომერციული ბანკების ზედამხედველობა და მათი საქმიანობის კოორდინაცია. საქართველოს საფინანსო სექტორი ტრანსფორმაციულ პერიოდში შესაძლოა ჩაითვალოს წარმატებულ რეფორმად და ეფექტიან ინსტიტუტად. ორდონიანი საბანკო სისტემა, ეროვნული ვალუტა, საბანკო პროდუქტების მრავალფეროვნება ქართული საფინანსო სისტემის სიმლიერეს წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართულ რეალობაში სწორედ საბანკო სექტორია ერთ-ერთი პირველი დარგი, რომელშიც აქტიურად ხდება ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა და გამოყენება. საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა კი განვითარებული ქვეყნების მაჩვენებლებთან დაახლოების ტენდენციებს ავლენს. საფინანსო პოლიტიკის როლი საწარმოო ძალის რაციონალურ განაწილებაზე ქვეყნის ტერიტორიის ფარგლებში გადამწყვეტია. იგი ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტებისთვის ფინანსური რესურსების კონცენტრაციის ხელშემწყობი ფაქტორია, ფულადი სახსრებით უზრუნველყოფს მიზნობრივ პროგრამებს და ადგილობრივი ნედლეულის რესურსის ოპტიმალურად გამოყენებას უწყობს ხელს. ინვესტიციების სფერო ქვეყნისგან გონივრულ პოლიტიკას მოითხოვს, რადგან არასათანადო საინვესტიციო პოლიტიკა საბაზრო ეკონომიკის ხელშეწყობა საგადასახადო გარემოს შემდგომი გაუმჯობესება თავისუფალი ვაჭრობისა და

ჯანსაღი კონკურენციის წახალისება კერძო საკუთრების უფლების დაცვა დაგვაშორებს ღია და ლიბერალურ ეკონომიკასთან, რაც გამოიწვევს საერთაშორისო ორგანიზაციების ფინანსური მხარდაჭერის დაკარგვას. გარდა ამისა, უცხოური ინვესტიციები გავლენას ახდენს ეროვნულ მეურნეობაზე, ამიტომ მათ გარეშე რთული იქნება ამ უკანასკნელის განვითარება. დღეს საქართველოში ისევე, როგორც ბევრ სხვა ქვეყანაში, მნიშვნელოვანია ინვესტიციების უცხოეთიდან მოზიდვის საკითხი. გარდაუვალია ფინანსური წყაროების სახელმწიფოს საზღვრებს გარეთ მიება. კაპიტალის მოზიდვისას არა მარტო საკუთარი ინტერესები უნდა მივიღოთ მხედველობაში, არამედ უცხოელი პარტნიორებისაც. კაპიტალის მოზიდვაზე მოქმედი ფაქტორები, როგორცაა ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და სხვა მდგომარეობა. რომელთა შეფასებაც ეხმარება ინვესტორს კაპიტალდაბანდებასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებაში და მოსალოდნელი რისკების განსაზღვრაში.

ნაშრომის მეოთხე თავში „კერძო სექტორის ჩამოყალიბება საქართველოში“ - აღწერილია სოციალიზმიდან კაპიტალიზმზე გადასვლის ძირეული და ყველაზე მნიშვნელოვანი პროცესი - პრივატიზაცია. ამ თავში წარმოგიდგენთ პრივატიზაციის პროცესის ერთიან სურათს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან დღევანდებამდე. პრივატიზაციის პროცესში წარმატებული რეფორმა განხორციელდა ჩეხოსლოვაკიაში, რომელიც კუპონური პრივატიზაციის სახელითაა ცნობილი და წარმოადგენდა ზომიერად რადიკალური პრივატიზაციის მაგალითს, რის შედეგადაც ხელი შეეწყო საკუთრების გაბნევას მოსახლეობის ფენებში. პოლონეთში განხორციელდა რადიკალური პრივატიზაცია, რომელმაც ხელი შეუწყო კაპიტალის რეალურ დაგროვებას. რუსეთში და საქართველოში პრივატიზაცია თითქმის იდენტურად განხორციელდა პირველ ეტაპზე გაიყიდა მცირე საწარმოები, ხოლო მსხვილი საწარმოები უსასყიდლოდ გადაეცა მესაკუთრეებს. შემდგომ ეტაპზე საწარმოების აქციები ფულზე იყიდებოდა, ხოლო მოსახლეობას მსყიდველობითი უნარი ნაკლებად გააჩნდა, შესაბამისად ვერ მოხდა საშუალო ფენის ფორმირება და ამას დაემატა ისიც, რომ ზოგიერთი საწარმო რეალურთან შედარებით გაცილებით იაფად იყიდებოდა. შედეგად ვერ მოხდა ბიუჯეტში კაპიტალის აკუმულირება და ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა. ჩინეთმა აქცენტი გააკეთა არა საკუთრების

ფორმის შეცვლაზე, არამედ წარმოებისა და ინვესტიციების გაზრდაზე. ამ მიზნების რეალიზების შედეგი წარმოების ზრდა იყო. ეს გამოცდილება ნაწილობრივ შეესაბამება რეფორმის ეკონომიკურ კრიტერიუმებს, როგორცაა: წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის ტემპის დაჩქარება, ცხოვრების დონის ზრდა. ეფექტიანი პრივატიზაცია ქვეყნის ეკონომიკაში გულისხმობს ინვესტორების შემოდიწებას, ხოლო მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს უზრუნველყოფა ხელისუფლების მთავარი მიზანი უნდა იყოს. ამისთვის საჭიროა პრივატიზაციის პროცესის გამჭვირვლეობა, ნორმატიული გარემოს მოწესრიგება, დემოკრატიის პრინციპების უზენაესობის დაცვა და ჯანსაღი კონკურენციის უზრუნველყოფა.

ნაშრომის მეხუთე თავში „საქართველოს ინსტიტუციური რეფორმების პოლიტიკური სტრატეგია“ - გააზრებულია უკანასკნელი წლების ეკონომიკური ხედვა, სამომავლო პერსპექტივები. ამავე თავშია მოცემული ქართველ მეწარმეთა რაოდენობრივი კვლევა და შედეგები, რაც სრულყოფს კავშირს მდგრად განვითარებასა და მეწარმეობის განვითარებას შორის. დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან მოყოლებული საქართველოში დაიწყო მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის ინსტიტუციების ჩამოყალიბება და საკანონმდებლო ბაზის შექმნის მცდელობა. ამ დროიდან მოყოლებული მცირე მეწარმეობის მხარდაჭერა ეკონომიკური განვითარების ძირითად პრიორიტეტად იქნა მიჩნეული. მცირე საწარმოების დაკრედიტების პრობლემები საქართველოში საფინანსო ინსტიტუტების დიდ გამოწვევას წარმოადგენს. მომავლის ეკონომიკის მოდელს წარმოადგენს მწვანე ეკონომიკას, რომლის დანერგვა საქართველოში ახალი პროცესია და საჭიროებს განვითარების ხედვის ჩამოყალიბებას ამ კუთხით. „მწვანე ეკონომიკა“ ეყრდნობა პრინციპს „თანასწორობა“, მათ შორის თაობათაშორის თანასწორობას, რომელიც გულისხმობს, რომ არსებულმა თაობამ არ უნდა უგულებელყოს მომავალი თაობების საჭიროებები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პლანეტის რესურსის იმ დონეზე გამოყენება, რომელიც მომავალ თაობას დაუკარგავს შესაძლებლობას, დაიკმაყოფილოს მოთხოვნილებები. ეს მხოლოდ არაეთიკური კი არა, არამედ დამლუპველი იქნება მთელი კაცობრიობისათვის. საქართველოში ამ მიმართულებით კერძო და საჯარო სექტორი ცდილობს თავისი წილი პასუხისმგებლობის გაზიარებას.

ამავე თავში შესწავლილია დედოლარიზაცია და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების, მათ შორის საქართველოს, ბრძოლა დოლარიზაციის წინააღმდეგ. დედოლარიზაციის წარმატებული შემთხვევების კვლევებთან ერთად მაკროეკონომიკის თეორია უშვებს ვარაუდს, რომ მთავარი წვლილის შემტანი დედოლარიზაციის პროცესში არის სტაბილური მაკროეკონომიკური გარემოს მიღწევა. დედოლარიზაციის გზა მიგვაღწევინებს: მაკროეკონომიკურ სტაბილურობასა და დაბალ და სტაბილურ ინფლაციას, გაცვლითი კურსის მორგებადობას, მიმდინარე ანგარიშების განმტკიცებას, ფისკალური დეფიციტის შემობრუნებას (მთავრობასთან დამატებითი დაახლოების მეთოდების შექმნა რაც აღრმავებს კაპიტალის ბაზარს); სტრუქტურული და ინსტიტუციური რეფორმების გატარებას, რაც დაეხმარება მაღალი ეკონომიკური ზრდის შენარჩუნებას და ვალუტის დეფიციტს შემობრუნებას. ამიტომ, მთავრობის წარმოდგენილი მკაცრი და გონივრულ რეფორმები მიღწევადია და მხოლოდ მაშინ აქვთ მუდმივი დედოლარიზაციის შანსი, თუ მას დაემატება მაკროეკონომიკური ფაქტორების განმტკიცება. ბოლო პერიოდის ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართულია წარმოების სექტორის ზრდა-განვითარებაზე ორიენტირებულ და ინკლუზიურ ეკონომიკურ ზრდაზე, სადაც დაცულია ეკოლოგიური მდგრადობისა და უსაფრთხოების საკიხები. ამ მიმართულებით ხორციელდება არაერთი რეფორმა, რაც საბოლოოდ გაზრდის ფინანსებზე ხელმისაწვდომობას გრძელვადიან პერსპექტივაში. ეს კი აუცილებლად გააიაფებს ინვესტიციებისთვის საჭირო რესურსების მოძიებას, რაც პირდაპირ აისახება ქვეყნის დასაქმების დონეზე, კეთილდღეობის მაჩვენებლებსა და მთლიანი სამამულო პროდუქტის მდგომარეობაზე.

ნაშრომის ძირითადი შედეგები

საქართველოსთვის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა რთული პროცესი იყო, განსაკუთრებით კი საწყის ეტაპზე. აღნიშნული განაპირობა ისეთმა მოვლენებმა როგორცაა: სამხრეთ ოსეთსა და აფხაზეთში მიმდინარე დამაბულობა, სამოქალაქო დაპირისპირებები, კრიმინოლოგიური გარემო, სატრანსპორტო და ენერგო ბლოკადა და სამუშაო ძალის ინტენსიური მიგრაცია და სხვ. ეს მხოლოდ მცირე ჩამონათვალია იმ მიზეზებისა, რომლებმაც გამოიწვია საქართველოს დამოუკიდებლობის საწყის

წლებში კუპონზე ჰიპერინფლაცია, ქვეყნის ეკონომიკური მაჩვენებლების დაცემა და ქვეყანაში უმუშევრობის მასიური ზრდა.

აუცილებელი გახდა რადიკალური ეკონომიკური რეფორმების გატარება. საქართველოს მთავრობა ასეც მოიქცა, თუმცა ამან სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო, განსაკუთრებით სიღარიბისა და უმუშევრობის შემცირების კუთხით, ისევ ბევრი პრობლემა გადაიჭრა მაგრამ ბევრია ისევ გადასაჭრელი. აღსანიშნავია, რომ წინა რამდენიმე წლის მონაცემებით ეკონომიკური ზრდის ტემპი საგრძნობლად გაუმჯობესებულია, მაგრამ ეს მაინც არ არის საკმარისი მოსახლეობის უმეტესობა დღესაც სიღარიბეში ცხოვრობს და მათი მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა. ამიტომაც საქართველოს მთავრობამ დაისახა ახალი მიზანი - ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლება და ეკონომიკის განვითარების გრძელვადიანი ზრდისთვის ბაზის შექმნა.

ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებას თან მოჰყვა ეკონომიკური რეფორმების ორი მძლავრი ტალღა. 90-იან წლებში, პირველ ნახევარში, ქვეყანაში იყო ძალიან რთული კრიზისი, რამაც გამოიწვია რეფორმების გატარების აუცილებლობა. ამ რეფორმებმა კი საფუძველი ჩაუყარა ეკ. სისტემის აღმავლობას. აღნიშნულმა პოლიტიკამ გაამართლა და საქართველოში დაიწყო ეკონომიკური ზრდა, თუმცა ეს მხოლოდ მეოცე საუკუნის ბოლომდე გაგრძელდა. ამ პერიოდში ისევ შეინიშნებოდა კრიზისის ნიშნები.

რეფორმების მეორე ტალღა მოგვიანებით, 2004 წელს დაიწყო. ამ რეფორმების მთავარი დანიშნულება იყო საბაზრო სისტემის ლიბერალიზაცია. მათ შედეგად შემცირდა ნებართვები, ლიცენზიები და გადასახადები. ქვეყანა დაადგა ლიბერალიზმის გზას.

ბალცეროვიჩის გეგმა საქართველოს ეკონომიკისთვის მძიმე გადასატანი აღმოჩნდა, რადგან არ მოერგო ჩვენი ქვეყნის არსებულ რეალობას. ამან საზოგადოება ჩააგდო მძიმე სოციალურ კრიზისში, რაც დღემდე ვერ დავძლიეთ საბოლოოდ. ის, რომ თავად რეფორმების ავტორი იყო მის განმახორციელებლებთან დიალოგისთვის ვიზიტით, სულად არ გახლდათ რეალური შედეგების მომტანი. იმ პერიოდში ხელისუფლებამ პრიორიტეტი არა რეალურ ქმედებებზე, არამედ საიმპიჯო პიარის კამპანიაზე აიღო, რამაც საბოლოოდ ეფექტიანი განვითარების კურსი ქვეყანას ვერ

ააღებინა. მხოლოდ ის გარემოება, რომ ექსპერტი პირადად იყო ჩართული რეფორმების გატარების პროცესში, ვერ მოიტანდა შედეგებს. აქ საჭირო იყო პოლიტიკური ნება. საბოლოოდ ბალცეროვიჩის ათ პუნქტანი გეგმა განახორციელა ქვეყანამ, თუმცა არა იმ სქემითა და ტემპით, როგორც პოლონეთის წარმატებულ მაგალითში იყო მოცემული.

ინსტიტუციები საზოგადოების განვითარების უპირველეს საფუძველს წარმოადგენენ. სწორედ ამიტომ საზოგადოებისთვის პრიორიტეტული უნდა იყოს ეფექტიანი ინსტიტუციური გარემოს შექმნა. დიდ სირთულეს წარმოადგენს იმის განსაზღვრა თუ რომელი ქმედებები იწვევენ „ინსტიტუციური ხაფანგის“ შექმნას, ამგვარად რეფორმების გატარებისას არ არსებობს არანაირი გარანტიები, რომ თუნდაც სხვათა გამოცდილების გათვალისწინებით შესაძლებელი იქნება მათი თავიდან არიდება. „ინსტიტუციურ ხაფანგებს“ ახასიათებთ პროპორციული დამოკიდებულება ტრანზაქციული და ტრანსფორმაციული დანახარჯების მიმართ, სწორედ ეს განსაზღვრავს იმას თუ რამდენად „უღირს“ საზოგადოებას ეფექტიან ინსტიტუციაზე გადასვლა.

- მას შემდეგ, რაც საქართველო გახდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო, რეფორმების აუცილებლობა გამოიწვია არა იმ ფაქტმა, რომ ქვეყანას არ გააჩნდა განვითარების ეფექტიანი მიმართულება, არამედ იმან, რომ არ არსებობდა საბაზრო ეკონომიკისთვის საჭირო არანაირი ინსტიტუციური გარემო თუ საკანონმდებლო ბაზა. სიტუაციას ართულებდა ისიც, რომ არ არსებობდა რაიმე „მზა რეცეპტი“, რომლის დახმარებითაც ქვეყანა დაიწყებდა ეკონომიკური რეფორმების გატარებას და არც იმის გარანტია არსებობდა, რომ კონკრეტული რეფორმა იქნებოდა წარმატებული. საბჭოური ეკონომიკის ნაშთების ეფექტიანი გამოყენება და საბაზრო ეკონომიკაზე უმტკივნეულოდ გადასვლა მარტივი არ აღმოჩნდა საქართველოსთვის. ამას ადასტურებს 90-იან წლებში შექმნილი მძიმე სოციალური პირობები, ქვეყნის სტატისტიკური მაჩვენებლები და სხვ.

- გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისთვის საყურადღებო ფაქტს წარმოადგენს ინსტიტუციური გარემოს სიჯანსაღის საკითხი ანუ ე.წ. „ინსტიტუციური ხაფანგის“ ფენომენი. არაეფექტიანი ინსტიტუტების ერთობლიობა ეკონომიკას „ხაფანგში“ აქცევს, რომლის გარღვევა მეტად რთული პროცესია. ამ ფენომენის ფონზე

შევისწავლეთ სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითები და საქართველოსთან გავავლეთ პარალელები, რაც საჭიროა იმისთვის, რომ დავინახოთ თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ეფექტიანი ინსტიტუციური რეფორმების განხორციელება და რა შედეგებამდე მიჰყავს განვითარების არაეფექტიან მიმართულებას ქვეყნის ეკონომიკა.

- რეფორმების განხორციელებისას თავიდან უნდა იქნეს აცილებული რადიკალური გადაწყვეტილებები (მაგ. ლიბერალიზმი თუ გეგმიური ეკონომიკა), რადგან ისტორიული გამოცდილება მდიდარია ფაქტებით, რომ სწორედ მსგავს ქმედებებს შეჰყავთ საზოგადოება „ინსტიტუციურ ხაფანგში“.

- რეფორმების დაგეგმვა და განხორციელება რომ არაა მარტივი პროცესი, ამას არაერთი ქვეყნის მაგალითი გვიჩვენებს, რომ არაფერი ვთქვათ საკუთარ მაგალითზე. თუმცა ფაქტია, რომ მიდგომები უნდა იყოს ინდივიდუალური ქვეყნის არსებული სიტუაციიდან და სოციალურ-კულტურული გარემოდან გამომდინარე. ამის დასტურად მოყვანილი გვაქვს ბალცეროვიჩის ვიზიტის შეფასება საქართველოში ეკონომისტების მიერ და გამყარებულია მოსაზრება, რომ სხვათა გამოცდილების გაზიარება ყოველთვის ვერ იქნება გარანტი, რომ რეფორმა წარმატებული გამოდგება კონკრეტული ინდივიდის შემთხვევაში.

- სხვა ქვეყნების წარმატებული გამოცდილების გათვალისწინებისას აუცილებელია რეფორმის გამტარებელმა ხელისუფალმა იცოდეს, რომ ერთ საზოგადოებაში ეფექტიანად მოქმედი ინსტიტუცია ვერ იქნება იმის გარანტია, რომ იგი არ იქცევა „ხაფანგად“ კონკრეტული ქვეყნისათვის.

- საქართველო აქტიურად თანამშრომლობს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და მათი მხარდაჭერითაც სარგებლობს რიგ შემთხვევებში. ამ ორგანიზაციების ეგიდით საქართველოში განხორციელდა მრავალი პროექტი და მათი თანხობრივი მაჩვენებლები საკმაოდ კოლოსალურია. 1992 წლიდან მოყოლებული, ტრანსოფორმაციის პროცესში უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯები გადაიდგა სწორედ ამ ტიპის დახმარებებით.

- ბოლო ათწლეულში, საქართველომ მსოფლიო ბანკის „Doing Business“ ანგარიშის მიხედვით, ბიზნეს-გარემოს რადიკალური რეფორმები განახორციელა. ამ რეფორმების წარმატების შედეგი იყო რომ ქვეყანამ ბიზნესის კეთების შესახებ 2006 წლის მოხსენებით 112-ე ადგილიდან 2014 წელს მერვე ადგილზე გადაინაცვლა.

გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ 2005-2012 წლების პერიოდში, ქვეყანას მოწინავე რეფორმატორის სტატუსი მიენიჭა. ყველაფერმა ამან ხელი შეუწყო პირდაპირ უცხოურ ინვესტირებას და ეკონომიკურ ზრდას.

- ევროკავშირი მხარს უჭერს საქართველოში გატარებულ რეფორმებს და გვევლინება სტაბილურ პარტნიორად, რომელსაც სურს საქართველო დააყენოს ეკონომიკური აღმავლობის გზაზე და ცხოვრების დონე, წარმოების სტანდარტები, კადრების კვალიფიციურობა და სხვა მრავალი ფაქტორი გააუმჯობესოს და აამაღლოს.

- DCFTA-ს საშუალებით ქართველ მეწარმეებს საშუალება მიეცათ გასულიყვენ 500 მილიონიან ბაზარზე და შედეგები სულ მალე დადგება, ეს მცირე პერიოდი არაა საკმარისი იმისათვის, რომ ჯეროვნად შევაფასოთ შედეგები და ასეთ მოკლე პერიოდში რაიმე სერიოზულ ნაბიჯებს ველოდოთ, თუმცა ყოველივე ის, რასაც ქართული კომპანიები ახორციელებენ ცნობადობის ზრდის კუთხით, მართლაც შთამბეჭდავია. სწორედ ამ მოვლენებმა ღვინის ეროვნული სააგენტო ჩამოაყალიბა ინსტიტუციად, რომელიც ეხმარება ღვინის კომპანიებს ახალი ბაზრების ათვისებაში.

- ბიზნესურთიერთობების გამარტივებამ, რაც ვიზალიბერალიზაციის მთავარი სიკეთეა მეწარმეთათვის, უკვე დადო თავისი პოზიტიური შედეგები, რაც ბიზნესმენებს საშუალებას აძლევს ბიუროკრატიული ნორმებისგან გათავისუფლების პირობებში მოახდინონ თავისუფლად გადაადგილდნენ და ბიზნეს კონტაქტები გაამყარონ ევროკავშირის ქვეყნებში.

- ნებისმიერი რეფორმა საბოლოოდ უნდა ემსახურებოდეს იდეას, რომ მოჰყვეს სოციალური კეთილდღეობა. თანამედროვე ეკონომიკებში სოციალური კეთილდღეობის ერთ-ერთ ხელშემწყობ ინსტიტუტად გვესახება მცირემეწარმეობის განვითარება. ეს არის წარმოების ის სფერო, რომელსაც ქვეყნის მსკ-ში დიდი პროცენტული ადგილი უჭირავს. სწორედ ამიტომ საქართველოს მთავრობა ცდილობდა ხელი შეეწყო მეწარმეობის განვითარებისთვის და ამ მიზნით ახორციელებდა სხვადასხვა ტიპის რეფორმებს. თუმცა ჩვენ შევეცადეთ თავად მეწარმეების შესწავლის საფუძველზე დაგვედო ვალიდური დასკვნები, თუ რა პრობლემებს აწყდებიან რეალურად მეწარმე სუბიექტები და როგორია მათი განვითარების პერსპექტივები.

- თანამედროვე მსოფლიო ცდილობს შექმნას ახალი ეკონომიკის ის მიმართულებები, რომლებიც იქნება მომავალი თაობების კეთილდღეობაზე ფიქრით მოტივირებული და დედამიწის შეზღუდული რესურსების გამოყენებას შეძლებენ მაქსიმალურად ეფექტიანად. ამის საშუალებას იძლევა არაერთი ინოვაციური ტექნოლოგია და ის მიღწევები, რაც მოიტანა გლობალიზაციამ. „მწვანე ეკონომიკა“, არის თანამედროვე მსოფლიოს ახალი გამოწვევა და მიიჩნევა, რომ ეკონომიკის მდგრადი განვითარება სწორედ მასთან უნდა გავაიგივოთ. ამ კუთხით საქართველოში რამდენიმე მნიშვნელოვანი რეფორმა გატარდა და გამოჩნდნენ მეწარმე სუბიექტები, რომლებიც ცდილობენ ამ მიმართულებით განავითარონ თავიანთი საქმიანობა.

- თუ გვსურს, რომ პრივატიზაცია წარმატებით წარმიმართოს, საჭიროა ქვეყანაში იყოს სტაბილურობა, როგორც კანონმდებლობაში, ისე პოლიტიკაში. საჭიროა ვიცოდეთ ის, თუ რამდენად შეუძლია სახელმწიფოს შემუშავებული პოლიტიკის რეალურ ცხოვრებაში დანერგვა და რამდენად სტაბილურია ქვეყანაში ხელისუფლება.

- ეკონომიკური რეფორმები პოლიტიკურ ნებას გულისხმობს პირველ რიგში და სწორედ ამიტომ ჩვენ წარმოდგენილი გვაქვს საქართველოს სახელისუფლო ძალების ხედვები ქვეყნის მოწყობის საკითხებთან დაკავშირებით. ეს ხედვები მათ მიერ განხორციელებულ რეფორმებში ნათლადაა ასახული.

- სახელმწიფომ ინვესტიციების მოზიდვას უნდა შეუწყოს ხელი და ქვეყანაში გამჭვირვალე და ჯანსაღი ბიზნესგარემო ჩამოაყალიბოს. იმისათვის რომ ბიზნესგარემო განვითარდეს და გაფართოვდეს, საჭიროა ინოვაციური საქმიანობის ხელშეწყობა და დაფინანსება, ეს ყველაფერი კი საბოლოოდ დადებითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

- საბანკო პროდუქტები საქართველოში საკმაოდ მაღალ დონეზეა დანერგილი და ბანკები, ეს ის სფეროა, რომელიც მუდმივად იყენებს ინოვაციურ ტექნოლოგიებს. საბანკო პროდუქტების სტატისტიკური ანალიზის შედეგად დავინახეთ, რომ ქართული ბანკები გვთავაზობენ მაღალი დონის საბანკო პროდუქტებს, რომლებიც ყოველდღიური ცხოვრების შეუცვლელ ნაწილებად იქცნენ. ეს ყველაფერი კი იმის

შედეგია, რომ ისინი მუდმივად ცდილობენ დანერგონ ინოვაციები და ზრუნავენ განვითარებაზე.

არსებული რეალობიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ „ინსტიტუციური ხაფანგების“ თავიდან არიდებით ან მისგან თავის დაღწევით დაინტერესებულმა რეფორმის განმახორციელებლებმა, ინოვატორებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი:

უნდა შეიქმნას მრავალფეროვანი ინსტიტუციური გარემო, ინსტიტუტების ნგრევის მექანიზმების ჩათვლით, რათა ჩამოყალიბდეს ინსტიტუციური წონასწორობა და „ხაფანგების“ თვითნგრევის შესაძლებლობები. სწორედ ეს უზრუნველყოფს ეფექტიანი ინსტიტუციების განვითარების მაღალ ალბათობას.

ნებისმიერი ქმედება უნდა დაიგეგმოს გრძელვადიან პერსპექტივაში და მისგან მისაღები სარგებელი და შედეგები გრძელვადიან მიზნებს უნდა ემსახურებოდეს, რადგან სწორედ ამ დროს ხდება განვითარების პერსპექტივების ანალიზი, რაც საშუალებას მოგვცემს გავითვალისწინოთ „ინსტიტუციური ხაფანგების“ შექმნის და გადალახვის საკითხები.

მსოფლიოს ქვეყნებსა და, მათ შორის საქართველოში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების კომპარატივისტული ანალიზით უნდა გამოვლინდეს, თუ როგორი რეფორმები სჭირდება ქვეყანას და როგორ მოვარგოთ სხვათა გამოცდილება ჩვენს ქვეყანაში არსებულ რეალობას. სწორედ ასე უნდა გადავიდეს ქვეყანა განვითარების ახალ ეტაპზე, რომელიც მას გლობალიზაციის პირობებში გახდის კონკურენტუნარიანს საერთაშორისო ბაზრებზე ინოვაციების და ტექნოლოგიური პროგრესის კვალდაკვალ.

აუცილებელია საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მონიჭებული ფულადი სახსრების მიზნობრიობა სწორად განისაზღვროს, რათა ყველა ის სიკეთე, რაც მათ პროექტებს ახლავს მაქსიმალურად ეფექტიანი გამოდგეს. ამისათვის საჭიროა სხვადასხვა სახელმწიფო ინსტიტუტების ერთობლივი თანამშრომლობა და ქვეყნის განვითარების პროგრამაში მკაფიო ხაზგასმითი ჩანაწერები გრანტების მიზნობრიობის შესახებ.

მხოლოდ ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება შეძლებს ჯანსაღი ინსტიტუციური გარემოს ფორმირებას. საჭიროა საზოგადოების ჩართულობის

მაღალი დონე რეფორმების გატარებისა თუ სხვა ქვეყნისთვის, თუ საზოგადოებისთვის, საჭირო საკითხების გადაწყვეტისას.

საქართველოს ეკონომიკის სუსტ მხარედ შეგვიძლია განვიხილოთ მცირე და საშუალო საწარმოების მიერ ეკონომიკის ქმედითი მამოძრავებელი ბიძგის ვერმიცემა, ახალი სამუშაო ადგილების გენერირების დაბალი დონე და მსკ-ში მათ მიერ შექმნილი მომსახურებისა და პროდუქტის მცირე წილი. საქართველოს ეკონომიკა ძირითადად მსხვილ საწარმოებზე დგას, რომელთაც სუსტი კორელაციური კავშირი აქვთ მცირე და საშუალო საწარმოებთან.

მცირე და საშუალო ბიზნესის თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლამ, ანალიზმა და ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ შემდეგი დასკვნების და რეკომენდაციების გაკეთების საშუალება მოგვცა:

მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი ინსტიტუტები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ აღნიშნული სექტორის ზრდისა და განვითარების თვალსაზრისით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში უკვე არსებობს მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი ინსტიტუტები, მათ გაძლიერება სჭირდება.

ინოვაციებისა და კვლევა-განვითარების ხელშეწყობა არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი კომპანიების კონკურენტუნარიანობისა. კომპანიების, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო საწარმოთა მიერ შექმნილი დამატებული ღირებულება არის დაბალი, რისი ერთ-ერთი მიზეზი სწორედ ტექნოლოგიების განვითარების არასაკმარისი დონე და ინოვაციების ნაკლებობაა. იმისათვის, რომ ხელი შეეწყოს ინოვაციების დანერგვას და კვლევებისა და განვითარების წახალისებას მცირე და საშუალო საწარმოებში, აუცილებელია გაიზარდოს ცნობადობა ინოვაციური მეწარმეობის მნიშვნელობაზე.

მცირე და საშუალო მეწარმეთა ცოდნა მცირეა საექსპორტო ბაზრების მოთხოვნებთან დაკავშირებით, როგორც პროდუქტსა და მომსახურებაზე მოთხოვნის, ასევე მათთან დაკავშირებულ სპეციფიკურ მოთხოვნებზე, რაც თავის მხრივ, უარყოფითად აისახება ექსპორტის პოტენციალის განვითარებაზე. მათ წინაშე არსებული პრობლემების გადაჭრა და ამ მიმართულებით მსოფლიოში არსებული წარმატებული გამოცდილების გამოყენება ჩვენი ქვეყნის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ნებისმიერი რეფორმა, განმავითარებელი პროგრამა, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის პროცესი თუ სხვ., ხორციელდება მოსახლეობისათვის ცხოვრების დონის ასამაღლებლად და სოციალური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, სწორედ ამიტომ სამოქალაქო საზოგადოება ჩართული უნდა იყოს ამ პროცესებში და მათი სურვილები მაქსიმალურად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მმართველი ძალების მიერ.

ექსპორტის წახალისების კუთხით ქართველმა ბიზნესმენებმა ბრენდინგის მთელი რიგი ღონისძიებები უნდა გაატარონ და ასევე ჩადონ ინვესტიციები ნიშურ პროდუქციაში, რომლებიც, მათი გათვლებით, მოიპოვებენ ევროპულ ბაზარზე ლოიალობას მყიდველის მხრიდან. განავითარონ ახალი პროდუქცია ან ძველის თანამედროვე სტანდარტებით მოდერნიზება, მაგალითისთვის გამოდგება ქვევრის ღვინო.

მთავრობამ სწორად უნდა გამოიყენოს ვიზალიბერალიზაცია ბიუროკრატიული ნორმების შესუსტების მხრივ, რაც მოიტანა ვიზალიბერალიზაციამ და ღრმა, ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებამ. თავისუფლების მაღალი დონე მიმზიდველია ინვესტორებისათვის, რომელთაც სწორად უნდა შესთავაზონ არსებული სიტუაციის მომგებიანობა და დააგენერირონ უცხოური ინვესტიციები.

წარმოებაში ხარისხის მართვის პროცესს კიდევ უფრო მაღალ დონეზე უნდა აყვანა, საჭიროა მაღალტექნოლოგიური წარმოება და მაღალი ხარისხის პროდუქტის შექმნა, რომელიც თავის თავს წარმოაჩენს ღირსეულად და იქნება მაღალი კონკურენტული უნარების მქონე. აგრეთვე საჭიროა მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადება და აქცენტის აღება პროფესიონალებით დაკომპლექტებული ორგანიზაციების ჩამოყალიბებაზე.

გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:

1. სურმანიძე, ნ. 2018. „ინსტიტუციური ხაფანგი“ და მისი დაძლევის სირთულეები. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო ინტერნეტ-კონფერენციის კრებული "ეკონომიკა – XXI საუკუნე". თბილისი. გვ. 256-261.
2. Surmanidze, N. 2018. SME Development Institutions in Georgia. ბიზნესი და კანონმდებლობა, N2, დეკემბერი. თბილისი. გვ. 80-83.
3. სურმანიძე, ნ. 2019. DCFTA-ს ეფექტები - ანალიზი და პერსპექტივები. ახალი ეკონომისტი, N1-2(52-53), თბილისი. გვ. 64-67.
4. Surmanidze, N. 2019. „Green economy” – A new economic direction”. Ecoforum, Vol.8, Issue 3(20), Romania.
5. Surmanidze, N. 2019. GEORGIAN FINANCIAL MARKET – A SURMOUNTED OR INSURMOUNTABLE “INSTITUTIONAL TRAP” ?!. МАТЕРІАЛИ VI Міжнародної науково-практичної конференції “ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН У СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР”. Маріуполь. pp. 54-56.
6. Surmanidze, N. 2020. Is freedom always good ?. II Международная научная конференция "Тенденции экономического развития в XXI веке". Минск.